

Leyli ABBASOVA
Magistr

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASININ NƏŞRLƏRİNƏ DAİR BİBLİOQRAFİK İNFORMASIYA MƏNBƏYİ

Müasir cəmiyyətin formalaşmasında müxtəlif növ ədəbiyyat mühüm rol oynayır. Bunların içərisində elmi ədəbiyyat xüsusi yer tutur. Bu ədəbiyyatın meydana gəlməsində Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının «Elm» nəşriyyatının nailiyyətləri xüsusilə diqqətə layiqdir. 1945-ci ildə yaradılmış Akademiya nəşriyyatının davamçısı olan bu nəşriyyat Azərbaycanda çap məhsulunun inkişafında özünəməxsus yer tutur (1, s.9). Akademiyanın yarandığı gündən apardığı bütün elmi-tədqiqat işlərinin nəticələri öz əksini nəşriyyat tərəfindən çap olunan əsərlərdə tapır. Nəşriyyatda Azərbaycan alimlərinin elminin bütün sahələrinə dair orijinal əsərləri, monoqrafiyaları, məcmuələri, elmin müxtəlif sahələrinə dair dövrü nəşrlər, elmi-kütləvi əsərlər, terminoloji və tərcümə lüğətləri çap olunur (2, s. 122).

Nəşriyyatın nəşrlərinin mövzu dairəsinin genişlənməsi, sayının fasiləsiz olaraq artması onlar haqqında biblioqrafik informasiya mənbəyi yaradılmasını zəruriləşdirir. Bu vəzifənin əməli olaraq həyata keçirilməsi ilə MEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası yaxından məşğul olur. Bunun nəticəsi olaraq «Azərbaycan Elmlər Akademiyası nəşrlərinin biblioqrafiyası» adlı xüsusi bir biblioqrafik göstərici meydana gəlir. Bu göstəricinin çoxsaylı buraxılışlarında Akademiya nəşrlərinin biblioqrafik qeydi aparılmış, ayrı-ayrı elmi-tədqiqat institutlarının əsərlərinin biblioqrafik təsvirləri əks olunmuşdur. Təsədüfi deyildir ki, bu biblioqrafik mənbə Mərkəzi Elmi Kitabxananın əməkdaşları arasında «uçot-qeyd biblioqrafiyası» adını almışdır.

Göstəricinin əsas məqsədi elmi işçiləri, aspirantları, tələbələri, elmi-tədqiqat müəssisələrinin və kitabxanaların işçilərini adları çəkilən elmi müəssisələrin əsərləri ilə tanış etməkdən ibarətdir.

Göstəricinin bütün buraxılışları quruluş etibarı ilə demək olar ki, eynilik təşkil edir. Burada ədəbiyyat elmi sahələri üzrə sistemləşdiril-

miş, hər bir sahə daxilində biblioqrafik təsvirlər əlifba sırası ilə və oricinal əsərin dilində verilmişdir. Köməkçi aparat kimi müəlliflərin əlifba göstəricisi və ixtisarlara siyahısı verilmişdir.

Müxtəlif buraxılışlardan ibarət olan göstəricinin II buraxılış hesab edilən ilk nəşri 1962-ci ildə, I buraxılış hesab edilən sonrakı nəşri 1984-cü ildə, 7 kitabda çapdan çıxmış III buraxılışı 1982-1984-cü illərdə, sonrakı nəşrlər isə 1983-cü ildən illiklər şəklində çapdan çıxmışdır.

Qeyd etdiyimiz kimi, göstəricinin ilk nəşri 1962-ci ildə çap olunmuş və 1945-1959-cu illərin nəşrlərini əhatə etmişdir. Lakin kitabxana işçiləri və bu göstəricinin çap olunmasının təşəbbüsçüləri çox haqlı olaraq belə hesab etmişlər ki, Azərbaycanda elmi-tədqiqat müəssisələri 1945-ci ilə qədər də mövcud olmuş və onların tərəfindən də xeyli elmi ədəbiyyat çap etdirilmişdir. Ona görə də kitabxana əməkdaşları Akademiyanın bir elmi mərkəz kimi fəaliyyətə başladığı günə qədər çap olunan elmi ədəbiyyatın müəyyənləşdirilməsini, aşkar edilməsini və onun əsaslı biblioqrafik göstəricisini yaratmağı məqsədə müvafiq hesab etmişdir.

Beləliklə, EA-nın nəşrlərinin biblioqrafik göstəricisinin ilk buraxılışını hazırlayıb 1984-cü ildə çap etdirmişlər. Bu buraxılış (tərtib edənləri T.D.Sadixova, M.Q.İbrahimova, D.Q.Məhərrəmli) 1923-1945-ci illərdə, yəni Azərbaycan EA-nın yaranmasına qədər fəaliyyət göstərən elmi müəssisələrin əsərlərinin biblioqrafik təsvirini əks etdirir. Göstəricinin həmin buraxılışı vasitəsilə Azərbaycanı Tədqiq və Tələbbə Cəmiyyəti, Azərbaycan Dövlət Elmi-Tədqiqat İnstitutu, SSRİ Elmlər Akademiyası Zaqafqaziya Filialının Azərbaycan şöbəsi, SSRİ Elmlər Akademiyası Filialının nəşrləri haqqında ətraflı biblioqrafik informasiya almaq mümkündür.

2518 adda ədəbiyyatın biblioqrafik təsvirini əhatə edən bu göstərici «Elmin inkişafının ümumi məsələləri», «Fizika-riyaziyyat, təbiət və texniki elmlər», «Yer haqqında elmlər», «Bioloji elmlər», «İctimai elmlər» kimi əsas bölmələrə malikdir.

Göstəricinin 1962-ci ildə nəşr olunmuş II buraxılışı (tərtib edən T.D.Nağıyeva, N.Q.Qorojanskaya, M.A.Karpinskaya) Azərbaycan Elmlər Akademiyasının yarandığı ildən, yəni 1945-ci ildən 1959-cu ilədək Akademiya nəşriyyatında çapdan çıxmış 10 mindən çox monoqrafiya, əsər toplusu, elmi-kütləvi kitab, kitabça və Akademiyanın dövrü mətbuatında çapdan çıxmış məqalələri əhatə edir. Akademiyanın çap məhsulunun toplanmasında ilk cəhd hesab olunan II buraxılışı aşağıdakı bölmələrdən ibarətdir:

1. Dialektika. Tarixi materializm Elm haqqında marksizm – leninizm. Fəlsəfə;
2. Fizika- riyaziyyat, təbiət və texniki elmlər;
3. Geofizika elmləri;
4. Kimya elmləri;
5. Geologiya elmləri;
6. Coğrafiya elmləri;
7. Biologiya elmləri;
8. Fiziologiya;
9. Kənd təsərrüfatı;
10. Texniki elmlər;
11. İctimai elmlər;

Bibliografik mənbənin 1960-1965-ci illəri əhatə edən III buraxılışı 1982-1984-cü illərdə 7 kitabda çapdan çıxmışdır. Göstəricidən istifadəni asanlaşdırmaq məqsədilə ayrı-ayrı elm sahələrinə bölünmüş hər bir kitab 5 illik bir dövrü əhatə edir. Elm və texnikanın inkişafı ilə əlaqədar olaraq çap məhsullarının sürətlə artımı və eləcə də poliqrafiya çətinliyi toplanmış küllü miqdarda ədəbiyyatın uzun bir dövrü əhatə etməsinə imkan vermir.

Quruluş etibarilə əvvəlki buraxılışlarla eynilik təşkil edən III buraxılışın 7 kitabı aşağıdakı elm sahələrini əhatə edir:

- I kitab – Elm. Fizika-riyaziyyat və texniki elmlər;
- II kitab – Kimya elmləri;
- III kitab – Yer haqqında elmlər;
- IV kitab – Biologiya və tibb elmləri;
- V kitab – Aqrokimya, torpaqşünaslıq və kənd təsərrüfatı elmləri;
- VI kitab – Tarix, iqtisadiyyat, fəlsəfə və hüquq elmləri;
- VII kitab – Filologiyaya, dilçilik, memarlıq, incəsənət, mətbuat və kitabxana işi.

Göstəricilərin təhlilindən aydın olur ki, 5 illik bir dövr ərzində Elmlər Akademiyasının «Elm» nəşriyyatı tərəfindən müxtəlif elm sahələrinə dair 7300-ə yaxın ədəbiyyat nəşr olunmuşdur. Bu kəmiyyət adı çəkilən nəşriyyatın 5 illik dövrdəki fəaliyyətinin əldə etdiyi nailiyyətinin əvvəlki illərə nisbətən nə qədər böyük olduğunu göstərir.

60-cı illər və ondan sonrakı dövr Akademiyanın fəaliyyətində məhsuldar dövr olduğundan Akademiya nəşrlərini əhatə edən bibliografik göstəricinin illiklər şəklində buraxılmasına qərar verilmişdir. Akademiyanın «Elm» nəşriyyatında bir il müddətində çapdan çıxmış elmi əsərləri əhatə edən bu buraxılışların nəşrində çox təəssüf ki, xronoloji ardıcılıq göstərilməmişdir. Məsələn, 1966-cı ilin nəşrlərini əhatə edən

buraxılış 1987-ci ildə, 1972-ci ili əhatə edən 1986-cı ildə, 1978-ci ili əhatə edən 1985-ci ildə, 1980-cı ili əhatə edən 1983-cü ildə hazırlanmışdır.

İlliklərin sonuncu buraxılışı 1986-cı ili əhatə edərək 1991-ci ildə çapdan çıxmışdır. Sonrakı illərdə müəyyən çətinliklərlə əlaqədar olaraq buraxılışların nəşri də yandırılmışdır.

Bütün adları çəkilən buraxılışların təhlili göstərir ki, Akademiya nəşrlərinin öyrənilməsində «Azərbaycan SSRİ Elmlər Akademiyası nəşrlərinin bibliografiyası» adlı vəsaitin əvəzsiz rolu olsa da onun ayrı-ayrı buraxılışlarının tərtibində nöqsanlara yol verilməmiş deyildir.

İlk olaraq qeyd etməliyik ki, göstəricinin 1991-ci ildə çap olunan son buraxılışı 1986-cı ilin nəşrlərini əhatə edir. 1986-cı ildən bu günədək 18 illik bir dövrdə Akademiyanın nəşriyyatçılıq fəaliyyətini əks etdirən bir dənə də o sun bibliografik göstəricisi çap olunmayıb.

Mərkəzi Elmi Kitabxanadan verilən məlumata görə bu göstəricilərin 1986-cı ildən sonrakı dövrü əhatə edər buraxılışları kitabxananın əməkdaşları tərəfindən artıq hazırlanmışdır, lakin təəssüf ki, bir sıra maliyyə çatışmazlıqları bu göstəricilərin nəşrini davam etdirməyə imkan vermir. Bu hal isə göstəricilərin aktuallığına və operativliyinə mənfi təsir göstərir.

Göstəricilərdə digər bir nöqsanlı hal onların fəsilələrində girişin çox səthi və rus dilində yazılmasıdır. Nəzərə alsaq ki göstəricinin 10 mindən çox ədəbiyyatın bibliografik təsvirini əhatə edən II buraxılışı iri həcmli göstərici olmasına baxmayaraq ona yarım səhifəlik qısa, göstəricinin məqsədini və daxili quruluşunu tam açmayan girişin yazılması təəssüf doğurur. Bununla yanaşı III buraxılışın yeddi kitabı və illiklərə yazılmış giriş hissəsi demək olar ki, eynilik təşkil edir.

Bundan başqa göstəricilər daxilində rus dilində olan ədəbiyyatın çoxluq təşkil etməsə nəzərə alınaraq bölmələrin əksəriyyətinin adları yalnız rus dilində verilmişdir. Xüsusilə göstəricinin II buraxılışında bölmələrinin adlarının rus dili ilə yanaşı Azərbaycan dilində də verilməsi daha məqsədəuyğun olardı.

Göstəricilərin nəşrində nəzərə çarpan ən böyük nöqsanlı hal buraxılışların çapında xronoloji ardıcılığın gözənilməməsidir. Daha yaxşı olardı ki, 1983-cü ilə nəşrinə başlanılan illiklər 1966-cı ildən başlayaraq ardıcılıqla bütün illərin nəşrlərini əhatə etməklə çap olunsun. Eyni zamanda buraxılışlar arasında 1984-cü və 1985-ci illərin nəşrlərini əhatə edən illiklərin nəşr olunması və 1983-cü ildən sonra 1986-cı ilin buraxılışının nəşr olunması illiklərin nəşrində ardıcılıq pozmuşdur.

Lakin bütün bunlara baxmayaraq «Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası nəşrlərinin biblioqrafiyası» adlı göstərici Akademiyanın ayrı-ayrı elmi-tədqiqat institutlarında hazırlanmış və «Elm» nəşriyyatında çapdan çıxmış əsərlərin retrospektiv biblioqrafik axtarışında əvəzi olmayan bir biblioqrafik informasiya mənbəyidir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Azərbaycan Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanası: Bələdçi / Tərt. edəni M.M.Həsənov, N.B.Listenqarten. - B.: Elm, 1990. - 68 s.*
2. *Azərbaycanda nəşriyyat işi. - B.: Yeni Nəsil, 2000. - 160 s.*
3. *Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanası əməkdaşlarının çap işləri: 1924-1986. - B.: Elm, 1987.*
4. *Əliyev Z.H. Azərbaycan biblioqrafiyasının tarixi: Dərs vəsaiti. - B., 1978. - 77 s.*

Лейли Аббасова

ИСТОЧНИК БИБЛИОГРАФИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ ОБ ИЗДАНИЯХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются все выпуски библиографического информационного источника об изданиях Азербайджанской Национальной Академии Наук. Она создает определенное представление о ценности таких крупных библиографических указателей имеющих большое практическое значение в ретроспективных библиографических поисках изданий отдельных ученых и специалистов.